

PHÁT HUY GIÁ TRỊ CỦA NGHỆ THUẬT TRANG TRÍ PHÁP LAM HUẾ TRONG THIẾT KẾ TRANG SỨC VIỆT NAM

Đỗ Vương Bích Từ¹

***Tóm tắt** Trong các di sản nghệ thuật mà triều Nguyễn (1802-1945) để lại cho hậu thế, nghệ thuật trang trí Pháp lam Huế với những họa tiết và sắc màu rực rỡ, sống động, đã trở thành một phần không thể thiếu trong nền văn hóa nghệ thuật Việt Nam. Trong bối cảnh toàn cầu hóa hiện nay, đứng trước nguy cơ hòa tan vào các nền văn hóa lớn, vấn đề được đặt ra bức thiết hơn lúc nào hết là phải bảo tồn văn hóa dân tộc, lựa chọn các giá trị cũ, xây dựng và tiếp thu các giá trị mới. Vì thế việc phát huy giá trị của loại hình nghệ thuật đặc sắc này trong thiết kế trang sức không chỉ mang lại giá trị thẩm mỹ mà còn góp phần gìn giữ và phát huy bản sắc văn hóa độc đáo của đất nước. Điều này mang lại nhiều cơ hội, nhưng cũng không có ít thử thách cho xu hướng phát triển của nghệ thuật Pháp lam Huế trong thời đại mà ranh giới giữa các nền văn hóa mong manh hơn bao giờ hết.*

***Từ khóa:** Nghệ thuật Pháp lam Huế, triều Nguyễn, thiết kế trang sức, công nghệ số.*

1. MỞ ĐẦU

Gần 150 năm (1802-1945) với 13 đời vua ngự trị trên vùng đất Cố đô Huế, triều Nguyễn là triều đại cuối cùng trong lịch sử quân chủ chuyên chế của Việt Nam, đã để lại một kho tàng Di sản văn hóa vật thể và phi vật thể cho nơi đây. Giáo sư Ngô Đức Thịnh từng nhận định “Văn hoá Phú Xuân – Huế là tiếp nối văn hoá Thăng Long – Hà Nội, cùng với Thăng Long là đại diện và là đỉnh cao văn hoá Việt Nam thế kỷ XVIII – XIX. Do vậy, nói tới văn hoá Huế là nói tới một nền văn hoá đỉnh cao và là tinh hoa văn hoá cổ truyền dân tộc” [8, tr.276]. Dưới thời các vua Nguyễn, Âm nhạc, Điêu khắc, Âm thực, Thơ ca, ... đều đạt thành tựu đỉnh cao. Nghệ thuật kiến trúc dưới triều Nguyễn trở thành niềm yêu thích đối với mỗi du khách khi đặt chân đến Huế. Trong quá trình phát triển của mình, nhà Nguyễn đã cho xây dựng nhiều công trình kiến trúc hoành tráng, quy mô lớn tạo nên quần thể di tích Cố đô Huế được UNESCO công nhận là di sản văn hóa thế giới. Góp phần tôn vinh quần thể di tích này là nghệ thuật trang trí đặc sắc của Triều Nguyễn, trong số đó, không thể không kể đến nghệ thuật Pháp lam Huế – một loại hình trang trí, đồng thời, là những tác phẩm nghệ thuật độc đáo từng một thời hưng thịnh, nay đã thất truyền về kỹ thuật chế tác và đang được nhiều nhà nghiên cứu, bảo tồn quan tâm. Bên cạnh việc phục hồi, trùng tu, cải tạo các di tích sử dụng pháp lam trong trang trí kiến trúc

¹ NCS K27, Trường Đại học Kiến trúc TP Hồ Chí Minh

tại Quần thể di tích Cố đô Huế, các nhà nghiên cứu ở Huế còn phát triển Pháp lam Huế vào các sản phẩm với công năng hiện đại, trong đó có thiết kế trang sức, tuy nhiên, việc ứng dụng này chưa đạt được nhiều hiệu quả như mong đợi. Chính vì thế, bài viết nghiên cứu về ứng dụng nghệ thuật Pháp lam Huế trong trang sức với mong muốn đưa ra một số nhận định về sự lựa chọn ứng dụng này của các nghệ nhân xứ Huế, cũng như nhìn nhận các cơ hội và thử thách dành cho một trong số loại hình nghệ thuật độc đáo gần như bậc nhất Việt Nam.

Mục đích nghiên cứu

Tìm ra vẻ đẹp và giá trị của nghệ thuật trang trí Pháp lam Huế là một đề tài có khá nhiều nhà nghiên cứu mong muốn hướng đến. Trong bài tham luận này, NCS tìm kiếm giải pháp thích hợp, hữu dụng cho trang sức Pháp lam Huế trong bối cảnh hội nhập và giao lưu văn hóa toàn cầu mạnh mẽ tại Việt Nam.

Phương pháp nghiên cứu

Điền dã, nghiên cứu, phân tích các tài liệu tham khảo từ sách, báo, tư liệu tổng hợp, hình ảnh, các công trình khảo cổ,... để lý giải, tổng hợp, so sánh nhằm làm sáng tỏ vấn đề nghiên cứu.

Sử dụng phương pháp tiếp cận liên ngành dựa trên cơ sở lý luận của các lý thuyết vùng văn hóa và phân vùng văn hóa, lý thuyết nghiên cứu giải mã biểu tượng cùng các tư liệu, khảo cứu của những nghiên cứu, những thành tựu trước đó của lịch sử học, văn hóa học, mỹ thuật học, khảo cổ học, ... để có cơ sở đối chiếu, từ đó xây dựng cách nhìn, tư duy tổng hợp về đề tài.

2. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Tổng quan về nghệ thuật trang trí Pháp lam Huế

Không chỉ mang giá trị thẩm mỹ mà còn chứa đựng giá trị văn hóa, lịch sử sâu sắc, Pháp lam Huế là một trong những di sản độc đáo mà nhà Nguyễn để lại cho nền mỹ thuật Việt Nam. Dù chỉ tồn tại trong thời gian ngắn, nhưng những giá trị của Pháp lam Huế để lại cho vùng đất này thật sự lớn. Được tiếp thu kỹ thuật từ Trung Hoa nhưng triều Nguyễn với sự ứng biến khéo léo và sáng tạo đã phát triển loại hình nghệ thuật trang trí độc đáo này thành dấu son cho nghệ thuật truyền thống nước nhà, như cách pháp lam tươi tắn, rực rỡ trên các đèn đài, lăng tẩm Huế dù trải qua hơn 200 năm thăng trầm của nhiều biến cố lịch sử.

Về tên gọi, có khá nhiều tranh luận¹ nhưng nhìn chung các nhà khảo cứu Việt Nam thống nhất tên gọi tắt Pháp lam Huế cho cách gọi tên các sản phẩm đồng tráng men thời nhà Nguyễn thế kỷ XIX. Điều này được lý giải vì loại kỹ thuật này truyền đến Việt Nam đã được triều Nguyễn với sự linh hoạt và uyển chuyển đã sáng tạo nên một loại hình nghệ thuật độc đáo, gắn liền với cung đình triều Nguyễn trong quần thể di tích lịch sử cố đô Huế. Chính vì thế, “không nên đổi tên gọi pháp lam thành đồ đồng tráng men. Chẳng những vậy, cũng không nên viết chung chung pháp lam mà phải viết rõ ràng: Pháp lam Huế” [1, tr.66].

Pháp lam Huế là tên chỉ kỹ thuật vẽ một hoặc nhiều lớp men màu trên kim loại – thường là kim loại đồng rồi đem nung ở nhiệt độ cao mà thành. Kỹ thuật này xuất hiện ở Việt Nam thời Nguyễn vào thế kỷ XIX, trong thời kỳ này đồ pháp lang² Trung Hoa được giới quý tộc và dân chúng kinh đô ưa thích, được giao lưu với Việt Nam thông qua các thương cảng như Hội An, Thanh Hà, ... nên ông Vũ Văn Mai quyết định sang Quảng Đông (cửa ngõ du nhập của kỹ thuật Họa pháp lang vào Trung Hoa qua các nhà truyền giáo Tây phương) học nghề. Điều này trong sách *Đại Nam thực lục* của Quốc sử quán triều Nguyễn có ghi rõ: “Minh Mạng năm thứ 8... (1827) đặt tượng cục pháp lam. Bọn Vũ Văn Mai, thợ vẽ ở Nội tạo, học được nghề làm đồ pháp lam. Bèn sai đặt cục ấy, hạn cho 15 người, thiếu thì mộ mà sung vào” [3, tr.679]. Pháp lam Huế phát triển và hưng thịnh dưới các triều vua Minh Mạng (1820-1841), Thiệu Trị (1841-1847) và Tự Đức (1848-1883). Đây cũng là giai đoạn thịnh vượng của triều Nguyễn khi quốc gia thống nhất, kinh tế ổn định, triều đình lo việc xây dựng kinh đô, lập đền miếu, lăng tẩm, nghệ thuật phát triển nhằm trang trí tô điểm cho đời sống hoàng gia. Các đồ án trang trí bằng Pháp lam Huế được tìm thấy tại các công trình kiến trúc tại quần thể di tích cố đô Huế [Hình 1] và trên các vật dụng [Hình 2] được sản xuất với các quy ước, điều luật dành riêng cho cung đình Huế. Sau triều Tự Đức, Pháp lam Huế dần sa sút dưới thời Tự Đức tam vương³. Tác giả Paul Levy trong bài viết đăng trên tạp chí do Viện Viễn Đông Bác cổ của Pháp xuất bản tháng 12 năm 1948 có nhắc đến điều này “Nghề này không ai làm nữa, dưới triều Minh Mạng đã sản xuất nhiều đồ đẹp nhưng đến triều Tự Đức đã thấy kém” [4, tr.27]. Dưới triều Đồng Khánh (1885-1889) dù cố gắng phục hồi loại hình nghệ

¹ Kỵ úy chữ Lan trong tên chúa Nguyễn Phúc (Phước) Lan, hoặc chữ Lan trong tên của Thừa Thiên Cao hoàng hậu Tống Thị Lan, chính cung của vua Gia Long.

Ý kiến khác cho rằng do bính âm của Trung Quốc khi đọc tên France – nước Pháp (phương tây nói chung) vì kỹ thuật này được các nhà truyền giáo Tây phương hướng dẫn sản xuất.

² Pháp lang (珐琅) là đồ dùng có cốt bằng kim loại tráng men của Trung Hoa, khi truyền đến Việt Nam được triều Nguyễn gọi là Pháp lam.

³ Một thời kỳ với sự kiện phức tạp, biến động và u tối của triều Nguyễn khi trong vòng bốn tháng mà có đến tận ba vị vua liên tiếp lên ngôi.

thuật này, tuy nhiên không thể khôi phục được mà mai một và dần biến mất. Nguyên nhân ngành nghề này thất truyền được lý giải chủ yếu do tình hình tài chính eo hẹp, không nhập được các màu men kim loại từ nước ngoài về như thời kỳ trước, thợ thầy ly tán và không ai giữ nghề.

Khoảng đầu thế kỷ XXI, kỹ thuật chế tác Pháp lam Huế được ba nhà nghiên cứu khoa học ở Huế gồm tiến sĩ dược học Nguyễn Nhân Đức, kỹ sư chuyên ngành silicat Trần Đình Hiệp và thạc sĩ vật lý Đỗ Hữu Triết đã cùng tìm hiểu và nghiên cứu cách chế tác, với mong muốn khôi phục ngành nghề đã thất truyền này. Như vậy, sau hơn 100 năm thất truyền, Pháp lam Huế có cơ hội trở lại trong một diện mạo mới, dưới một bối cảnh xã hội khác hẳn. Không còn chế độ phong kiến với cung điện nguy nga tráng lệ, các sản phẩm Pháp lam Huế trở lại ở vị trí khiêm tốn với số lượng ít ỏi khi chưa tìm được tiếng nói chung với thị trường mới mẻ.

Sản phẩm pháp lam hiện nay [hình 3] vừa kế thừa các hình tượng rồng, phượng, hoa lá, ... của mỹ thuật cung đình, vừa ứng dụng các hoa văn họa tiết mới, các cách điệu hiện đại hay cảnh quan kiến trúc Huế khiến cảm nhận về sản phẩm pháp lam quý hiếm, sang trọng một thời, chỉ sử dụng cho đời sống hoàng gia đã trở nên thân thuộc, gần gũi với người tiêu dùng, được công chúng dễ dàng đón nhận hơn.

Pháp lam Huế hiện đại đang đứng trước sự áp đảo từ các mặt hàng sử dụng men thủy tinh của thế giới. Với chỉ khoảng 60 năm hình thành và phát triển ở thời Nguyễn, thất truyền hơn 100 năm và mới trong giai đoạn tìm tòi thử nghiệm trở lại ở hiện tại khiến các sản phẩm Pháp lam Huế khó lòng cạnh tranh được so với các nước sản xuất pháp lam hàng đầu thế giới như Anh, Pháp, Ý, Nhật Bản và đặc biệt là Trung Quốc với bề dày và sự liên tục phát triển trong lịch sử. Xét về kỹ thuật, độ tinh tế, chín chu trong từng sản phẩm khi đặt kế bên các sản phẩm tráng men thủy tinh của các nước trên, có thể nhận thấy sự thua kém hẳn của Pháp lam Huế hiện đại. Ngoài ra, tính thẩm mỹ, chất lượng, giá cả và sự đa dạng sản phẩm cũng là yếu tố khiến các sản phẩm pháp lam của chúng ta chưa thể cạnh tranh được trên thị trường từ trong nước đến quốc tế.

Như vậy, có thể thấy nếu không tự đổi mới và phải đổi cả tư duy thiết kế, sản xuất, kinh doanh cũng như cách tạo hiệu ứng truyền thông, quảng bá sản phẩm thì các sản phẩm mỹ thuật ứng dụng Pháp lam Huế hiện đại khó lòng tạo được dấu ấn trong hàng ngàn sản phẩm long lanh, xinh đẹp trên thị trường.

2.2. Pháp lam Huế trong thiết kế trang sức Việt Nam: Thực trạng – Cơ hội và Thách thức.

Ngoài trùng tu những công trình xưa cũ, người dân xứ Huế cũng đã phát triển và đẩy mạnh thêm hai loại hình đó là pháp lam trang trí nội thất và pháp lam trang trí đồ gia

dụng. So với các sản phẩm pháp lam trước đây thường ở dạng đồ gia dụng, đồ tế tự, trang trí nội ngoại thất trên các công trình kiến trúc, các sản phẩm pháp lam hiện nay có cùng mục đích sử dụng nhưng thêm các dạng tranh treo tường, đèn và sản phẩm làm quà tặng lưu niệm, trang sức, ... Đặc biệt, trang sức làm bằng pháp lam là một hướng mới mẻ với các kiểu trang trí hiện đại, hoa văn, màu sắc trẻ trung đã trở thành một điều mới lạ cho hướng cách tân của Pháp lam Huế, điều mà trước kia ở thời Nguyễn chưa từng thể hiện. Xét trên những ưu điểm mà sản phẩm pháp lam có thể đạt được, trang sức sử dụng kỹ thuật pháp lam hoàn toàn có thể trở thành một nhánh phát triển mạnh mẽ do màu sắc hấp dẫn, sản phẩm dễ dàng sử dụng trong mọi hoàn cảnh, sự tinh tế, tính thẩm mỹ cao, nhỏ gọn, tiện lợi khi vận chuyển, khách hàng dễ dàng có thể chấp nhận các sản phẩm trang sức có giá trị vượt trội về kinh tế, tính bất trend (xu thế) của thời trang,... Nhưng do hạn chế về tư duy tạo hình, chưa đa dạng về kiểu dáng và công năng cũng như hình khối¹ khiến các sản phẩm trang sức sử dụng kỹ thuật Pháp lam Huế hiện nay vẫn chưa đạt được thành công như mong đợi [Hình 4]. Điều này thể hiện rõ khi người viết quan sát các sản phẩm trang sức bằng chất liệu pháp lam tại Việt Nam, ngoài việc sử dụng mặt dây mặt phẳng hình tròn quen thuộc, các công ty chế tác chỉ dùng thêm mặt phẳng hình vuông bo góc. Trong khi từ lâu, các công ty trang sức pháp lam trên thế giới đã có thể tạo hình ba chiều cho sản phẩm [Hình 5]. Như vậy, việc chỉ sử dụng mặt phẳng dẹt đã làm hạn chế khả năng tạo hình của sản phẩm, khiến sản phẩm không thể thu hút sự chú ý của công chúng trong lĩnh vực làm đẹp này. Bên cạnh đó, kỹ thuật vẽ trên men quen thuộc của Pháp lam Huế chưa được thực hiện trong thiết kế trang sức pháp lam tại nước ta. Điều này có thể được lý giải vì kỹ thuật vẽ chưa thích hợp trong việc ứng dụng trên các sản phẩm nhỏ như trang sức. Cùng đó, màu sắc và họa tiết của pháp lam Huế cũng chưa được thể hiện rõ trên các sản phẩm trang sức pháp lam này. Vì thế, nhìn chung, việc ứng dụng Pháp lam Huế trên mặt hàng phụ kiện thời trang tại nước ta chưa cho thấy sự kế thừa từ truyền thống của loại hình nghệ thuật độc đáo này. Chính vì thế, đối với các trang sức pháp lam Việt Nam, chúng ta chỉ có thể ghi nhận nỗ lực đáng kể của các nghệ nhân trong thời hiện đại mà thôi.

Có thể thấy, việc áp dụng nghệ thuật trang trí Pháp lam Huế vào thiết kế trang sức không chỉ mang lại sự mới mẻ mà còn là một cách để bảo tồn di sản văn hóa. Xu hướng kết hợp yếu tố truyền thống dân tộc trong ngôn ngữ thiết kế hiện đại tạo nên những sản phẩm trang sức vừa mang tính nghệ thuật vừa phù hợp với xu hướng thị trường. Điều này giúp xóa bỏ định kiến về những sản phẩm pháp lam xa xỉ, chỉ dành riêng cho giới vua chúa lại gần người tiêu dùng trẻ tuổi hơn. Một trong những lợi ích lớn nhất khi áp dụng

¹ Trang sức pháp lam Việt Nam hiện nay chỉ được thể hiện trên mặt phẳng hai chiều như các mặt dây chuyền hình tròn, hình vuông

nghệ thuật pháp lam vào thiết kế trang sức là khả năng nâng cao giá trị bản sắc văn hóa dân tộc. Mỗi món trang sức không chỉ là một sản phẩm tiêu dùng đơn thuần mà còn là một biểu tượng văn hóa, thể hiện tâm hồn và bản sắc của người Việt. Điều này giúp nâng cao ý thức cộng đồng về giá trị văn hóa và nghệ thuật truyền thống. Người tiêu dùng cũng sẽ cảm thấy tự hào khi sở hữu những món trang sức mang đậm dấu ấn văn hóa của dân tộc. Một sản phẩm trang sức được tạo ra từ nghệ thuật pháp lam sẽ mang lại giá trị cao hơn về mặt tâm lý, thúc đẩy cảm giác tự hào và gắn kết với cội nguồn dân tộc, là cầu nối vững chắc giữa quá khứ và hiện tại hơn so với những sản phẩm thiết kế thông thường.

Sự tiến bộ trong công nghệ và kỹ thuật hiện đại góp phần giảm thiểu rủi ro trong quá trình sản xuất hàng loạt, đồng thời tạo nên sự tinh tế, hoàn thiện hơn trong kỹ thuật thể hiện, tất cả các điều này tạo cơ hội cho các sản phẩm trang sức pháp lam có giá cả cạnh tranh hơn trên thị trường trang sức thế giới. Song song đó, với sự phát triển không ngừng của ngành công nghiệp trang sức, nghệ thuật trang trí Pháp lam Huế có tiềm năng lớn để phát triển trong tương lai. Việc đưa các sản phẩm này vào thị trường quốc tế sẽ không chỉ giúp quảng bá văn hóa Việt Nam mà còn tạo điều kiện cho những nghệ nhân và nhà thiết kế trẻ thể hiện năng lực bản thân. Với sự phát triển của các nền tảng thương mại điện tử và sự bùng nổ của mạng xã hội, trang sức Pháp lam Huế có thể dễ dàng tiếp cận thị trường người tiêu dùng dù ở bất kỳ nơi nào trên thế giới.

Bên cạnh những lợi điểm trên, vẫn còn nhiều khó khăn và thách thức để đẩy mạnh sự phát triển cho dòng trang sức này. Đầu tiên, khó khăn về mặt tư liệu, khảo cứu khi Pháp lam Huế tồn tại vốn vẹn chỉ 60 năm rồi thất truyền, không còn dấu tích về lò xưởng cũng như các nghệ nhân, các kinh nghiệm nghề không được lưu truyền. Khó khăn thứ hai trong việc tiếp xúc với các di vật khi hầu hết di vật trên các công trình kiến trúc đã bị hư hỏng, xuống cấp và được phục chế trong quá trình bảo tồn, tu bổ Quần thể di tích Cố đô Huế. Các vật dụng gia dụng, đồ tế tự Pháp lam Huế cũng thất lạc ít nhiều, một số được bảo quản trong bảo tàng mỹ thuật cung đình Huế nhưng không dễ tiếp xúc gần vì thuộc về bảo vật quốc gia, được bảo vệ nghiêm ngặt. Những điều này có thể gây nên những nhận định sai lệch hoặc làm hạn chế những nghiên cứu chuyên sâu về Pháp lam Huế. Thứ ba là khó lòng áp dụng kỹ thuật Họa pháp lang mà triều Nguyễn đã dùng, đây cũng là khó khăn chung khi duy trì kỹ thuật truyền thống trong bối cảnh hiện đại hóa. Đồng thời, sản xuất trang sức ứng dụng nghệ thuật pháp lam thường đòi hỏi nguyên liệu chất lượng cao, kỹ thuật chế tác tinh xảo và thời gian sản xuất lâu hơn các loại trang sức thông thường vì quy trình chế tác phải nung men ở nhiệt độ cao. Điều này dẫn đến chi phí sản xuất lớn, ảnh hưởng đến giá thành sản phẩm. Thứ tư là thách thức đến từ sự cạnh tranh của các sản phẩm pháp lam, men thủy tinh nhập khẩu với giá cả hợp lý, sản phẩm đẹp mắt, chín chu cùng thương hiệu, uy tín lâu đời mà sản phẩm trang sức Pháp lam Huế hiện tại chưa theo

kịp. Thứ năm là áp lực khi nhu cầu và thị hiếu của khách hàng luôn biến động, thay đổi, nhất là khách hàng trẻ tuổi. Một số khách hàng không mặn mà với giá trị văn hóa của trang sức pháp lam, họ chỉ chú trọng đến tính tiện nghi, tiện dụng và vẻ bề ngoài hoàn hảo của các mặt hàng trang sức hiện đại đem đến. Ngoài ra, sự thiếu hỗ trợ từ chính sách Nhà nước trong việc đào tạo thế hệ kế thừa, quảng bá, cũng như tạo điều kiện cho các nhà nghiên cứu dẫn đến nguy cơ ngành nghề này lại tiếp tục lụi tàn hoặc chững lại, khó lòng phát triển như đã từng.

2.3. Giải pháp cho việc giữ gìn và phát huy các giá trị của Pháp lam Huế trong thiết kế trang sức tại Việt Nam.

Chưa thể ngay tức khắc thành gã khổng lồ trong việc chế tác các sản phẩm trang sức pháp lam, nhưng để nâng cao giá trị, tạo được sự trân trọng của thị trường tiêu dùng quốc tế là điều có thể thực hiện được. Chúng ta cần nhìn nhận lại mình một cách khách quan, hiểu quy luật và cuộc chơi của nền kinh tế thị trường mà đề xuất những giải pháp kịp thời và hữu ích. Dưới đây là những biện pháp có thể xem xét và suy nghĩ một cách thận trọng, kỹ lưỡng:

Thứ nhất, để có thể phát triển ngành nghề này, cần có chiến lược lâu dài, sự quan tâm của giới quản lý cho đến các hiệp hội, các công ty, doanh nghiệp và cả các cơ sở đào tạo. Đầu tiên, cần nhìn vào thực trạng vị thế của mình để thay đổi, thậm chí chấp nhận chuyển đổi để có thể tiếp cận với thị trường thế giới. Tiếp đó, định hướng các giải pháp thực tiễn, khả thi có thể góp phần thúc đẩy mức tăng trưởng cho ngành nghề này. Trong bối cảnh hội nhập hiện nay, có thể tận dụng các lợi thế của toàn cầu hóa, hợp tác quốc tế để mang lại lợi ích về công nghệ, khoa học kỹ thuật, vật liệu, hệ thống máy móc, dây chuyền sản xuất cũng như cả trình độ chuyên môn của các chuyên gia với các phương pháp quản lý thiết kế hiệu quả.

Thứ hai, cần chú trọng đến việc đào tạo nguồn nhân lực phục vụ cho ngành. Tại Việt Nam nói chung, Huế nói riêng hiện chỉ có các cơ sở do cá nhân tự phát tìm tòi để vực dậy ngành nghề mà chưa có sự liên kết, chưa có tính chuyên nghiệp trong việc mở rộng đào tạo đội ngũ thợ lành nghề cho dòng sản phẩm này. Điều này đòi hỏi phải có cơ sở đào tạo chuyên môn riêng biệt hoặc có thể kết hợp trong các cơ sở đào tạo mỹ thuật, nghệ thuật, cơ sở dạy nghề sẵn có để đáp ứng về nguồn nhân lực chất lượng cao, một đội ngũ nhân lực được đào tạo chính quy nghề thiết kế sản phẩm, những người mang tinh thần thiết kế theo sản xuất hàng loạt, bắt kịp với xu hướng thiết kế thế giới. Quá trình đào tạo cần kết hợp với các doanh nghiệp, nghệ nhân để tăng cường tính thực tế, trong đó yêu cầu cần phải có tích hợp công nghệ số. Thực tế cho thấy giảng dạy bằng công nghệ số là một xu thế bắt buộc, để bắt kịp xu hướng này, việc thêm các học phần về thiết kế số, ứng dụng trí tuệ nhân tạo (AI), sử dụng phần mềm vẽ 3D, in 3D, scan 3D, ... vô cùng cần thiết. Điều này sẽ tạo ra nguồn nhân lực chất lượng cao, vừa có khả năng làm nghề, vừa có thể đáp ứng yêu cầu thay đổi nhanh chóng của công nghệ trong kỷ nguyên số.

Thứ ba, chú trọng phát triển thương hiệu và quảng bá trên thị trường quốc tế. Cần xây dựng và phát triển các thương hiệu trang sức Pháp lam Huế bằng cách tìm và viết nên câu chuyện liên quan đến đời sống cung đình Huế với những giá trị văn hóa riêng biệt. Có thể thấy, hầu hết các sản phẩm trang sức pháp lam của Việt Nam đang dùng kỹ thuật Cloisonné, một kỹ thuật xuất phát từ Trung Đông, sử dụng dải dây chỉ dệt để làm vách ngăn giữa các ô men. Đây không phải là kỹ thuật họa pháp lam mà pháp lam Huế đang sử dụng. Tuy nhiên, có thể nói, kỹ thuật Cloisonné lại đặc biệt phù hợp cho việc thể hiện các họa tiết trong trang sức vì sự tỉ mỉ và cẩn chu. Chính vì thế, để viết tiếp câu chuyện nối tiếp với quá khứ, trang sức pháp lam hiện đại cần giữ tinh thần của pháp lam Huế trong việc ứng dụng nhưng có điều chỉnh, gia giảm họa tiết, màu sắc triều Nguyễn cho phù hợp với nhu cầu của người tiêu dùng thế hệ mới, đồng thời có thể sử dụng thêm nhiều loại kỹ thuật khác nhau để đáp ứng nhu cầu sang trọng, tinh tế của một sản phẩm cao cấp. Bên cạnh đó, cần nâng cao tinh thần người Việt với bản sắc và sự tự tôn dân tộc, đánh thức lòng tự hào dân tộc trong mỗi người dân nhằm tranh thủ sự ủng hộ của người tiêu dùng đối với mặt hàng truyền thống. Đồng thời, cần đẩy mạnh hoạt động quảng bá trên các phương tiện truyền thông, đặc biệt là mạng xã hội và tham gia các triển lãm, hội chợ quốc tế để mở rộng thị trường, tiếp cận khách hàng toàn cầu. Chúng ta cần thúc đẩy hơn nữa việc kết hợp với các đối tác quốc tế trong việc nghiên cứu, phát triển sản phẩm bằng pháp lam.

Thứ tư, cần có chiến lược để phát triển thị trường trong nước và hướng ra thế giới bằng cách đổi mới mẫu mã, tập trung vào phát triển đa dạng kiểu dáng, công năng, cũng có thể hướng đến sự kết hợp thêm các loại hình nghệ thuật trang trí truyền thống như sơn mài, khảm, ... Để sản phẩm mang tính cạnh tranh quốc tế, việc đầu tư vào phần thiết kế là không bao giờ lỗi thời. Đổi mới tư duy thiết kế, đầu tư mạnh mẽ vào kiểu dáng, phong phú về thể loại và tìm kiếm các công năng mới lạ là điều cần thiết để có thể thay đổi diện mạo cho trang sức Pháp lam Huế. Mẫu mã sản phẩm cần bắt mắt, gần gũi, thời thượng hơn và cần đa dạng về thể loại (mở rộng các sản phẩm phụ kiện như mắt kính, dây chuyền, nhẫn, lắc tay, bông tai, ...) nhằm mở rộng đối tượng người tiêu dùng, cũng như tìm kiếm các công năng mới lạ là điều cần thiết để có thể thay đổi diện mạo cho trang sức Pháp lam Huế. Để làm được điều đó, việc tận dụng sự tiến bộ của công nghệ, cải tiến, số hoá quy trình cùng dây chuyền sản xuất có thể thay đổi hẳn việc sản xuất thủ công hiện nay, tạo ra nhiều cơ hội cho việc sản xuất hàng loạt nhanh chóng, hiệu quả và đặc biệt là thay đổi cách thức tạo hình sản phẩm. Trong thời đại thế giới sắp tiến lên 5.0 thì các ngành nghề thủ công như pháp lam Huế cần phải nhanh chóng bắt kịp xu thế này. Công nghệ giúp nhiều cho việc cải tiến thiết bị. Nghiên cứu chất liệu men, kỹ thuật tạo tác mới đều dựa trên sự tiến bộ của công nghệ. Đầu tư nâng cấp công nghệ là một yếu tố giúp sản phẩm có thể giảm thiểu quá trình làm tay như dùng công nghệ CAD/CAM, cắt CNC, laser, ép khuôn bằng nhiệt, in 3D kim loại, ... để có những chi tiết trên cốt nền tinh xảo hơn, có thể nổi khối thay vì chỉ sử dụng trên mặt phẳng hoặc cong đơn thuần, ... ; tận dụng trí tuệ nhân tạo AI để tạo ra các phương án thiết kế sơ bộ; sử dụng dữ liệu lớn

BigData để có nguồn tư liệu toàn cầu, học hỏi kinh nghiệm của các nước trên thế giới; áp dụng công nghệ thực tế ảo, số hoá nhằm đáp ứng nhu cầu cá nhân hoá sản phẩm của khách hàng, ... Chính nhờ công nghệ sẽ giảm thiểu chi phí sản xuất, tránh sự sai sót trong quá trình sản xuất, tạo sự mới mẻ cho người sử dụng, giúp giảm giá thành sản phẩm cho những sản phẩm sản xuất nhanh, hàng loạt, ... Nhu cầu thị trường ngày càng đa dạng và tinh tế, vì vậy các nhà thiết kế cần luôn cập nhật xu hướng mới về kỹ thuật, công năng, chất liệu và thẩm mỹ đương đại, đồng thời cần giữ vững lập trường về bản sắc văn hoá truyền thống Đại Việt trong từng thiết kế để tạo sự đa dạng nhưng khác biệt cho sản phẩm.

3. KẾT LUẬN

Việc phát huy giá trị của nghệ thuật trang trí Pháp lam Huế trong thiết kế trang sức Việt Nam không chỉ mang lại lợi ích kinh tế mà còn góp phần lưu giữ di sản văn hóa quý báu. Qua các công trình đóng góp cho việc phát triển và bảo tồn, chúng ta không chỉ hướng tới một tương lai tươi sáng cho ngành thiết kế trang sức mà còn gìn giữ những giá trị văn hóa vô giá cho thế hệ mai sau.

Trang sức Pháp lam Huế là giải pháp khả thi, hợp lý, có thể mở ra nhiều triển vọng không chỉ cho các nhà thiết kế mà còn cho cả các ngành thủ công truyền thống Việt Nam hiện nay. Dù ngành thiết kế trang sức của ta đã có những tiến bộ đáng kể, tuy nhiên theo giới chuyên gia về trang sức, nhiều ngành hàng của Việt Nam khó vươn ra thế giới được vì độ tinh xảo, mẫu mã còn yếu. Trong khi đó với lĩnh vực vàng trang sức muốn xuất khẩu được cần phải đầu tư rất lớn vào khâu chế tác, nâng giá trị sản phẩm, thương hiệu. Đặc biệt, muốn trang sức xuất khẩu được phải quan tâm nâng cao chất lượng và mẫu mã. Do đó, kết hợp truyền thống vào mẫu mã hiện đại chính là khuynh hướng làm mới sản phẩm, phù hợp cho chiến lược xây dựng thương hiệu trang sức Việt. Vận dụng, ứng dụng họa tiết dân tộc trên tác phẩm, áp dụng các nghệ thuật truyền thống, cụ thể là nghệ thuật trang trí Pháp lam Huế trên sản phẩm hiện nay theo xu hướng quay về cội nguồn là điều đang phổ biến và được khuyến khích, nó chính là gìn giữ và phát huy giá trị truyền thống của dân tộc, nâng tầm trang sức Việt ra thế giới, quảng bá văn hóa Việt Nam một cách hữu hiệu trên những món đồ xinh đẹp này./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Phạm Hy Tùng Bách (2005), *Mấy ý kiến về tên gọi Pháp lam Huế*, Bảo tàng Mỹ thuật Cung đình Huế, Tập II, Trung tâm Bảo tồn Di tích Cố đô Huế xuất bản.
2. Nguyễn Đình Đầu (2005), *Đồ cổ pháp lam của kinh thành Huế*, Tập ghi Việt sử địa, Cuốn 2, Nxb Trẻ, Thành phố Hồ Chí Minh.
3. Quốc sử quán triều Nguyễn (biên soạn), *Đại Nam thực lục*, tập 2, Nxb Giáo dục, Hà Nội.
4. Trần Đức Anh Sơn (1997), *Nghệ thuật pháp lam Huế*, Bảo tàng Mỹ thuật Cung đình Huế, Tập II, Trung tâm Bảo tồn Di tích Cố đô Huế xuất bản.

5. Trần Đức Anh Sơn (2023), *Pháp lam Huế - Những nhận thức mới*, Huế - Triều Nguyễn một cái nhìn, Nxb Thế giới, Hà Nội, tr. 264-265.
6. Trần Đình Sơn (2005), *Ngắm pháp lam Bắc Kinh, nhớ về pháp lam Huế*, Bảo tàng Mỹ thuật Cung đình Huế, tập IV, Trung tâm Bảo tồn Di tích Cố đô Huế xuất bản.
7. Hồ Hải Thanh (2017), *Nghệ thuật pháp lam Huế - Di sản triều Nguyễn để lại cho hậu thế*, Tạp chí Văn hóa nghệ thuật, số 399 tháng 9-2017.
8. Ngô Đức Thịnh (1993 chủ biên), *Văn hóa vùng và phân vùng văn hóa ở Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.

PROMOTING THE VALUE OF PHAP LAM HUE (HUE PAINTED ENAMELS) IN VIETNAMESE JEWELRY DESIGN

Do Vương Bích Tuu

Abstract: *Among the artistic heritages left by the Nguyen dynasty (1802-1945) for future generations, the decorative art of phap lam Hue (Hue painted enamels) with its vibrant and lively patterns and colors has become an indispensable part of Vietnamese artistic culture. In the context of globalization today, faced with the risk of blending into larger cultures, the pressing issue is to preserve national culture, select old values, and build and absorb new values. Using an interdisciplinary approach between history, culture and art studies, this article explores the value of Hue enamel and proposes solutions for applying this art to jewelry in Vietnam. To achieve this, I utilizes data from field notes collected in Hue as a basis for analysis and comparison. The research findings indicate promoting the value of this unique art form in jewelry design not only brings aesthetic value but also contributes to preserving and promoting the unique cultural identity of the country. This presents many opportunities, but also poses significant challenges for the development trend of the art of phap lam Hue in an era where the boundaries between cultures are more fragile than ever.*

Keywords: *The art of phap lam Hue (Hue painted enamels), Nguyen dynasty, jewelry design, digital technology.*

(Ngày Tòa soạn nhận được bài: 20-8-2025; ngày phản biện đánh giá: 05-9-2025; ngày chấp nhận đăng: 25-9-2025)

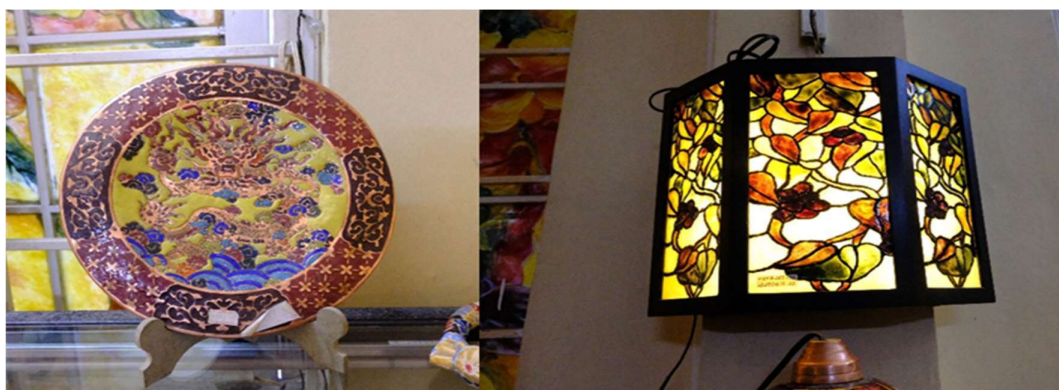
PHỤ LỤC HÌNH ẢNH

Hình 1. Pháp lam Huế trên công trình kiến trúc (Nguồn ảnh: Đỗ Vương Bích Tữu)

Hình 2. Pháp lam Huế trang trí vật dụng (Nguồn: Bảo tàng Mỹ thuật Cung Đình Huế - Ảnh: Đỗ Vương Bích Tữu)

Hình 3. Sản phẩm pháp lam Huế hiện đại của nghệ nhân Đỗ Hữu Triết (Nguồn ảnh: Đỗ Vương Bích Tựu)

Hình 4. Sản phẩm trang sức pháp lam Huế (Nguồn ảnh: Đỗ Vương Bích Tựu)

Hình 5. Nhẫn do công ty Nikoloz Jewelry thiết kế (Nguồn ảnh: <https://www.nikolozjewelry.com>, truy cập ngày 20/08/2025)